

O MONEDĂ BARBARĂ, IMITAȚIE DE DENAR REPUBLICAN, ÎN COLECȚIA MUZEULUI BANATULUI¹

Raoul-M. Șepilici

Studiind moneda romană republicană din colecția numismatică a Muzeului Banatului, am avut surpriza ca printre cele 169 de piese de acest gen², să identificăm o imitație barbară după un denar roman republican. Piesa în discuție copiază denarul lui Lucius Iulius Bursio și se prezintă astfel:

Av. Efigie masculină spre stânga³, cu atributele lui Apollo, Mercur și Neptun, c.p.e.

Rv. Victoria în *quadriga* spre stânga, în fața ei marca de control **FO**, în exergă **FAVSVI**, c.p.e. neregulat.

Axa 3, Ag, 3,68 g, 18,25-19,8 mm, puțin circulată, excelent conservată, nr. inv. 2096 (vezi fig. 1).

Tipul original, după care este copiată moneda în discuție, se datează după Michael H. Crawford în anul 85 a.Ch. și este consemnat în cunoscuta sa lucrare⁴ la nr. 352/1⁵, având mai multe variante. Originalul se descrie astfel:

Av. Efigie masculină spre stânga, cu atributele lui Apollo, Mercur și Neptun, c.p.e.

Rv. Victoria în *quadriga* spre stânga, în exergă **L·IVLI·BVR SIO** (Crawford nr. 352/1a) sau **EX·A·P·** (Crawford nr. 352/1b), c.p.e. (vezi fig. 2)⁶.

Crawford consemnează existența mărcilor de control atât pe avers, cât și pe revers.

¹ Prezenta lucrare a fost comunicată, într-o altă formă, la cel de al II-lea Simpozion de Numismatică al Societății Numismatice a Banatului Timișan, Timișoara, 18 mai 1997.

² La acea oră. În prezent Colecția Numismatică a Muzeului Banatului numără 171 de monede romane republicane. Vezi în acest sens și Nicoleta TOMA, *Creșterea patrimoniului numismatic al Muzeului Banatului*, în *AnB, Arheologie – Istorie*, VI, 1998, p. 175.

³ La descrierea monedelor am folosit termenii de “dreapta” și “stânga” ca în heraldică și nu pe cei ai privitorului.

⁴ Michael H. CRAWFORD, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1989. Există și ediții mai vechi, însă noi am folosit-o pe aceasta.

⁵ Idem, p. 368.

⁶ Desen executat după piesa nr. inv. 377/64 din Colecția Muzeului Banatului și publicată pentru prima oară de Marius MOGA, *Un tezaur de monede republicane descoperit la Jldioara*, în *Tibiscus*, IV, 1975, p. 75-90 (nr.).

Piesa noastră este foarte bine executată și dacă ar fi să analizăm numai aversul ei nu ne-am da seama că este o imitație. În acest sens reversul este cel care ridică probleme, fiind însă și el, în general, foarte bine executat, însă la acesta apare în exergă o altă legendă decât ne-am fi așteptat. Studiind această legendă, ne-am dat seama că ea imită inscripția denarului emis de Lucius Farsuleius Mensor, consemnat de Crawford la nr. 392/17. Legenda de pe acest tip de denar este următoarea: L•FARSVLEI, această piesă fiind datată în anul 75 a.Ch. Astfel se observă că avem în discuție o piesă hibridă. Deoarece partea de jos a legendei de pe piesa din Muzeul Banatului este parțial ștearsă (din cauza uzurii datorată circulației monedei) noi am optat pentru ultima litera ca fiind I, dar este foarte posibil să fie un L, în acest caz fiind chiar mai apropiată de legenda imitată.

Alte indicii care ne arată că avem o monedă barbară, ar fi reprezentarea aripilor Victoriei prin două linii perlate, precum și cercul perlat exterior neregulat, lucruri întâlnite în general la astfel de piese. Se observă atât în legendă, cât și la marca de control, prezența, la anumite litere, a unor globule. Cu toate că astfel de globule se întâlnesc uneori și pe originale romane, totuși, ele sunt caracteristice modului de imitare monetară din lumea barbară (atât tracă sau dacă, cât și celtă).

Din păcate despre proveniența acestei piese nu am putut afla prea multe. Ea a intrat în patrimoniul Muzeului Banatului cu ocazia achiziționării (prin anii '80) a colecției numismatice Megyesi, acestea fiind singurele date ce le deținem în acest sens.

Este de presupus, fără însă a fi obligatoriu acest fapt, că, deoarece, susnumitul colecționar fiind timișorean, moneda să provină din Banat sau dintr-o zonă apropiată acestuia, dar nu este exclusă nici posibilitatea ca aceasta să fie procurată prin intermediul comerțului de antichități.

Fără a dori neapărat să demonstrăm că această piesă a fost copiată în Dacia (sau chiar în sud-vestul ei), trebuie să amintim că există dovezi clare ale unor astfel de producții, cele mai importante descoperiri în acest sens făcându-se la Tilișca⁸. De asemenea ca provenind din Banat, se cunosc unele descoperiri de imitații barbare după denari republicani⁹. În colecția Muzeului Banatului există chiar o matriță a unui revers de denar din vremea lui Octavianus Augustus, descoperit, se pare, în jud. Caraș-Severin¹⁰, fapt ce demonstrează astfel de copieri și în sud-vestul Daciei preromane.

---

⁷ *Idem*, p. 406.

⁸ Nicolae LUPU, Tilișca. *Așezările arheologice de pe Cățanaș*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 86-94.

⁹ De exemplu tezaurul de la Orșova (?). Vezi Florin MEDELEȚ, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului. Epoca Latène, secolul IV în. d. Chr.-106*, în *AnB, Arheologie - Istorie*, nr. III, 1994, p. 272 (J).

¹⁰ Conform lui Octavian DOGARIU, *Contribuții la numismatica dacică târzie - "falsurile romane" din sec. I î.e.n. - sec. I e.n.*, comunicare susținută în cadrul Primului (I) Simpozion de Numismatică al Societății Numismatice a Banatului Timișan, desfășurat la Timișoara în 19 octombrie 1996.

Despre data copierii acestei monede, putem spune că ea se realizează probabil nu prea târziu după anul 75 a.Ch., moment când în Dacia (și nu numai) era deja generalizat denarul roman.

Cu toate că nu știm proveniența acestei piese, ea fiind dacică sau celtică, totuși dorim să o semnalăm ca o monedă mai puțin obișnuită, ce s-ar putea adăuga unui eventual repertoriu de monede barbare, imitații după cele romane republicane¹¹.

Abrevieri folosite:

a. Ch. - ante Christum

Ag - aliaj de argint

Av. - avers

c.p.e. - cerc perlat exterior

Crawford - Michael H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1989

Rv. - revers

Desene executate de Călin Timoc

A BARBARIAN COIN, IMITATION OF A REPUBLICAN DENARIUS, IN THE TIMIȘOARA BANAT MUSEUM'S COLLECTION

Summary

Studying the Roman republican coins in the numismatic collection of the Banat Museum, we were pleasantly surprised to identify a barbarian imitation of a Roman republican denarius among the 169 pieces of this sort. The piece in debate copies Lucius Julius Bursio's denarius and it is presented like this:

Av. Masculine effigy towards left, with the attributes of Apollo, Mercur

---

¹¹ Această monedă a fost pentru prima oară consemnată într-o publicație în *AnB*, *Arheologie – Istorie*, nr. VI, 1998. Raoul-M. Șeptilici, *Moneta romană republicană din colecția Muzeului Banatului - The source of the Roman republican coins in the collection of the Timișoara Banat Museum* - p. 535-608, date despre ea regăsindu-se la paginile 539, 543, 545, 564, 578, 582 și 587 și fiind reprodușă pe planșele X și XIV. Deoarece este un tip monetar mai aparte, am considerat de cuviință să o publicăm și separat cu un comentariu ceva mai detaliat.

and Neptun, c.e.p.

Rv. Victoria in *quadriga* towards left, in front of her the control-mark **FO**, in exergue **FARSVI**, irregular c.e.p.

Axis 3. Ag, 3,68 g, 18,25-19,8 mm, slightly circular, excellently conserved, inv. no. 1096 (see fig. 1).

The original type, which is copied by the coin in debate, dates, in Michael H. Crawford's opinion, in 85 B.C. and is registered in his well-known work at no. 352/1, having more variants. The original is described in the following way:

Av. Masculine effigy towards left, with the attributes of Apollo, Mercur and Neptun, c.e.p.

Rv. Victoria in *quadriga* towards left, in exergue L.IVLI.BVRSIO (Crawford no. 352/1a) or EX.A.P (Crawford no. 352/1b), c.e.p. (see fig. 2).

Crawford registers the existence of countermarks both on the obverse and reverse.

Our piece is very well executed and if we were to analyze only its obverse we would not realize it is an imitation. In this respect the reverse is the one which brings up problems, being, generally speaking, very well executed itself, but here there is another legend in exergue than we would have expected. Studying this legend, we have realized that it initiates the inscription of the denarius issued by Lucius Farsuleius Mensor, registered by Crawford, no. 392/1. The legend on this type of a denarius is the following one: L.FARSVLEI, this piece being dated in 75 BC. Thus one can notice the existence of a hybrid piece. Taking into account that the part from below the legend on the piece in the Banat Museum is partially wiped off (because of the wear caused by the circulation of the coin), we have chosen for the last letter to be *I*, but it is quite possible for it to be *L*, this way being even closer to the legend imitated.

Other signs which show us that we have to deal with a barbarian coin, could be the representation of Victoria's wings by means of two pearled lines, as well as the pearled circle with an irregular exterior, details generally met when talking about pieces like this. One can notice, both in the legend, and at the countermark, the presence of some corpuscles around some letters. Even if corpuscles like this can sometimes be met on Roman originals too, they are still specific to the way of monetary imitation in the barbarian world (both Thracian or Dacian and Celtic).

Unfortunately, we could not find out more about the source of this piece. It entered the patrimony of the Banat Museum on the occasion of the acquisition of the numismatic Megyesi collection (in the '80s), this being the only information we own in this respect.

We suppose, without considering this fact as obligatory, that, because the collector mentioned above is from Timișoara, the coin originates in Banat or in an area close to this, but the possibility that this is procured by means of the trade of antiques is also maintained.

Without willing by all means to demonstrate that this piece has been copied

in Dacia (or even in its south-west), we must mention that there is clear evidence of such productions, the most important discoveries in this respect being made in Tilișca.

We are also acquainted with some discoveries of Barbarian imitations of republican denarii, as originating in Banat. In the collection of the Banat Museum there is even a mould of a denarius reverse since the time of Octavianus Augustus, probably discovered in Caraș-Severin county, proving the existence of such copies in the south-west of the preroman Dacia as well.

Referring to the date of this coin's copy, we can say that it is probably performed around year 75 B.C., when in Dacia (and not only) the Roman denarius has already been generalized.

Even if we are not aware of the origin of this piece, it could be Dacian or Celtic, we would still like to point it out as a less common coin which might be added to a possible repertoire of barbarian coins, imitations of the roman republican ones.

translated by Margareta Tasi

Abbreviations used:

a.Ch. – ante Christum

Ag. – alloy of silver

Av. – observe

c.e.p. – circle externally pearly

Crawford – Michael H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1989.

Rv. – reverse

Drawings executed by Calin Timoc

Fig. 1

Fig. 2

0 0,5 1 cm

Fig. 1 - denar republican hibrid barbarizat. Republican denarius barbarized hybrid
Fig. 2 - denar republican - Crawford nr. 352/1b. Republican denarius - Crawford no. 352/1b.